

ische School.

bevreemden, indelukkig zijn, dreven: hebben en. Immers had door Mr. Gekken niet aangesloten in", geantwoord theologische school leerde maar een faculteit aan de

ten bewijzen, de School wel met dan ook in de

herminst hebben mers „engharig” waarin noch voor velzen plaats zou

leantie is er dan de School en duidelijk uitkomt te verslagen der er Theol. School in over de School en '88 iets voor Doleantie.

e dagen staande hem die ze spirit „dam voert. Maar het terrein van den hoek waar De Bazuin was sterker nog! Uit an de commissie de curatoren-veratoren zich verden verslaggever rkelijke berichten eringen het eerste, daar het of zeker een voormenden bloei.”

De Bazuin, hi en tijd onder de imelkamp staand School, zal mede toen in de verhet vorige jaar rking maken, dat lat de kolommen: gevuld worden tworddige kerkelificatie kerkel-ongetwijfeld van jnsel op de vercuratoren mogen rformatie van '8

mij afzetten, dat kerken het synogonnen om tkerken der Schededeeling namens n de synode van „volgens art. 21 helijk hebben ge brengen in de geslaagd Theol. de broeders, die ben aangeboden” sloten in „dat gedenis der Geref. in Nederland.” gaat over de verlot de Vrije Unitoch in te naar in haar eigen theologische facultat misplaatst kan den te uiten, dat r in haar theozou zijn aan hetel gebracht in de el promotie-rechtling van de curatich Ds S. A. van aan om „na het et verdedigen van theologisch doct

gereed antwoord dvisende leden lehting en advies stellen; onder de teent, dat Ds van dit verzoek tot de rt „den moet te wil onzer gerinear, zoo oordeelt ze zaak behoort len van de meerd, dat het college doctoraat in zijn Dr H. Bavinck pstel voor” in de De lezing wordt

met belangstelling aangehoord; maar „van meer dan eene zijde nog niet tot rijpheid gekomen, wordt deze zaak aangehouden tot eene eerstvolgende vergadering.”

Men komt het volgende jaar hierop terug. Er blijkt en onder de docenten, en onder de curatoren verschil van gevoelen te bestaan. Was er bij sommigen geen principiële bezwaar tegen het verlenen van het doctoraat „uit bescheidenheid, zoo werd geoordeeld, moest men er zich nog niet (ik onderschreep, K.) mee inlaten”. Oordeelden weer anderen dat „onze Kerk en School in dezen haar goed recht tegenover de wereld behooren te handhaven”, zoo waren andere curatoren van meening „dat men hier met een zekere „afkeurenswaardige zucht tot navolgen te doen had”. Verder bestond er verschil „over de vraag: moet de Kerk dezen titel verlenen of berust de bevoegdheid daartoe bij de Theologische Faculteit”

We weten niet of met deze „theologische faculteit”, de „School” wordt bedoeld; indien ja, dan zou dit wel heel eigenaardig zijn. Merkwaardig is in ieder geval het voorstel dat werd aangenomen: „Het Kuratorium oordeelt, in overleg met de Docenten, dat de Theol. School het recht heeft titels te verlenen, maar meent nochtans op de aanstaande Synode te moeten uitspreken, dat de tijd nog niet gekomen is, om dat recht uit te oefenen.”

Heeft de Doleantie op zichzelf niets uit te staan met de Theol. School, men behoeft de Bazuin uit deze jaren slechts vluchtig te doorloopen om overtuigd te worden dat in den kring van de School de belangstelling in deze beweging zeer sterk was. Nog duidelijker moge blijken dat zij ook algemeen was in dezen kring als wordt aangegeven welke geschriftjes juist toen van de hand der docenten verschenen. En eindelijk heeft men maar de namen te noemen van de toenmalige „verzorgers” der School om versterkt te worden in de meening, dat de Doleantie gevolgd werd door de naaste omgeving van de School met eene belangstelling die men op 't minst sympathiek mag noemen, bij den een sterker dan bij den ander, toch allen bezielende, en ten zeerste verblijdende de nog levende vaders der Scheiding: Brummelkamp en Van Velzen. Zelfs kan in dezen medespreken de lijst van de namen der studenten, toen studeerende te Kampen.

Dat er van de zijde der afgescheidene docenten, curatoren, studenten en van den toenmaligen hoofdredacteur ook critiek werd geöfend op de beweging en den gang der zaken, moge blijken uit eenige regels, welke ik citeer uit een paar brieven van Frouwe Venema, de moeder der Af-scheiding, aan haar zoon Prof. Helenius de Cock. Ze dateren uit Februari en Juni '87 en hebben beide betrekking op de Doleantie en eventuele vereeniging van de Christelijke Gereformeerden met de „Doleerenden”. Prof. de Cock behoorde tot die docenten aan de Theol. School, die de verschillen en bezwaren onder de oogen zagen en min of meer accentueerden. Dit deed hij zoowel in de kolommen van de Bazuin, als in afzonderlijke geschriftjes. Zijne moeder, die toen reeds vier en tachtig jaar oud was, volgde met groote belangstelling de nieuwe beweging, ook las zij de Bazuin, die reeds onder den redacteur Prof. Brummelkamp van nabij, wat aan de Doleantie voorafging en daartoe leiden zou, volgde en zich daarover verblijdde, doch die, toen Ds W. H. Gispen de hoofdredactie voerde, naar sommiger oordeel wel wat al te veel plaats inruimde voor het „pro en contra”. Tot recht verstand van hetgeen de moeder schreef, herinner ik vooraf aan de polemiek dier dagen in het officiële orgaan van de Kerk en haar School gevoerd. Na geschreven te hebben hoe de toestand is bij de weduwe van Ds E. Lindeman, valt ze als met de deur in huis: „Mij kwam van de week nog een gezegde van uw vader te binnen: als wij ons met onze vijanden vereenigen zullen, dan moeten wij niet het hoogste recht zoeken, doch wel de waarheid betrachten in liefde.” Dan komt zij op wat door Gispen en De Cock in de Bazuin werd geschreven over de Doleantie: „Sommigen beschonwen, dat gij en Ds Gispen dominee Kuyper wat te hard aanvalt met te zeggen: in 1834 streden wij voor koning Jezus, maar nu (wordt gestreden, K.) om de goederen”. Zij vervolgt: „Maar hij (Kuyper, K.) keurt de Scheiding van 1834 toch wel goed”. Dan herinnert ze: „Toen kwamen ze ook wel tot uw vader (met den raad, K.) dat dominee (De Cock, K.) een advocaat moest nemen, want het waren onze kerken”. De oude heldin der Af-scheiding bidt daarop: „Dat het den Heere nog behagen mag dat Zijn koninkrijk er nog door moge worden uitgebreid en dat er nog mogen worden toegedaan, die zalig worden. Op de waarheid mogen en kunnen wij niets afdoen. De waarheid bovenal.”

In Juni daarop schrijft zij weer. Zij is ontroerd. Haar kleinzoon Dr Hendrik de Cock is gehuwd en vertrokken als arts naar Indië. Hij wandelt niet in de wegen zijner vaders. Zij is niet tegenwoordig geweest bij de trouwplechtigheid. Zij vreesde haar aandoening alsdan niet meester te

zullen kunnen zijn. Zij ziet in dit feit de hand des Heeren; immers ze was op dien trouwdag zoo weemoedig gestemd geweest, zoodat ze haar tranen niet kon bedwingen. Nu wendt ze zich van haar eigen leven onmiddellijk weer tot dat van 's Heeren kerk. In de eerste plaats dankt ze haar zoon voor de zending van 't laatste boekje, door dezen geschreven. Zij bedoelt De Cocks: de Christelijke Gereformeerde Kerk en de Nederduitsche Gereformeerde Kerken (doleerenden) in hunne overeenstemming en in hun verschil door H. de Cock, Groningen — G. J. Reits — 1887. Het is „recht in haar geest geschreven”. Ze voelt zich toch ook wel een weinig gekrenkt door wat van de zijde der doleerenden wordt geschreven en gedaan met betrekking tot de Christelijke Gereformeerde kerk: „zij willen ons maar in den doofpot stoppen alsof er geen ware kerk op aarde bestaat. Mochte het den Heere nog behagen dat hunne oogen er nog door geopend worden, want de Heere zegt in Zijn Woord: die Mij eeren zal Ik eeren. Ik dacht toen ik het boekje las: gij gaat uw Vader in het schrijven achterna. Mocht het den Heere behagen, dat gij de tweede Af-scheiding nog eens tot stand mocht brengen, want zij zijn toch mannen broeders, die waarlijk tot God bekeerd zijn. Wij behooren toch niet gescheiden te leven. Dat wij maar bidden mogen en niet vertragen!” (10) Beschamend is, of liever treffend, dat het drietal: Frouwe Venema, Brummelkamp en Van Velzen met zoo groote sympathie de beweging van '86 begroetten en gadesloegen. Men heeft er de Bazuin van deze jaren maar op na te slaan en de oraties van Van Velzen te lezen.

Mogen de „Handelingen van de curatoren” en de verslagen in de Acta maar weinig stof leveren voor ons onderwerp; andere bronnen vloeien des te rijker en helderder. In de eerste plaats Van Velzen: De vereeniging van alle gereformeerden tegenover den afval van het geloof in Nederland door S. van Velzen, Leiden, D. Donner, 1887. Ik moet mij onthouden aanhalingen te doen. 't Valt me zwaar! In mijn benauwdheid om dezer oorzaak wil roep ik en maan: lees deze brochure! De toon waarin dit geschriftje gesteld is, spreke uit de eenige aanhaling waartoe ik mij zal beperken, en wel eene uit het „Voorwoord”: „Wat mij betreft, van den beginne af, toen wederom velen niet slechts met woorden en geschriften voor het Gereformeerde geloof uitkwamen, maar ook bewezen, dat zij gezind waren zich overeenkomstig dit geloof te gedragen, heb ik mij verblijd, den Heere gedankt, en leefde ik in de gedachte: de Heilzon is aan 't dagen!”

Twee jaar later verscheen van den stokouden leeraar aan de School de rede bij de overdracht van het rectoraat aan de Theol. School te Kampen, December '89 bij G. Ph. Zalsman, te Kampen onder den titel, met sterke tendenz: De Vereeniging van Waarheidsliefde en Verdraagzaamheid. Ook nu moet ik mij onthouden van citeeren. Deze rede is hoogst actueel en biedt als alle geschriftjes van Van Velzen bijzonder veel historisch materiaal, ditmaal in de aantekeningen.

Prof. de Cock wijst in drie geschriftjes meer direct of indirect op de verschillen aan beide zijden en in de leer, en in de methode gevolgd bij de bewegingen van '34 en '86. Daardoor werpt hij geen barricades op, integendeel eefft eer het pad door klaar uitzicht te bevorderen. Hij schreef eerst zijn: Wat is gereformeerd? verschenen in '85 te Groningen, G. J. Reits. Treffend is hier de overeenkomst met zijn vader. Steeds weer keeren beiden terug en wijzen op de belijdenisschriften tot het doen verstaan van wat voor Gereformeerd moet gehouden worden. Terugn naar Dordt! Dordtsch zijn beide, klaar en sober! Wij, die in die dagen reeds mede begonnen te leven met wat het kerkelijk leven betrof, herinneren ons nog zoo levendig hoe steeds weer werd vernomen: dat is gereformeerd, en werd ontkend: dat is niet gereformeerd. Toen ging het als later met de kwalificatie: intellectueel. Dit intellectueel moet wel eens dienen om het gebrek aan intellect te masqueren. Zoo ging het in die dagen, waarin werd geschermd met het woord gereformeerd. Daarom verried het den practischen zin van De Cock, de vraag te stellen: „Wat is gereformeerd?” In '87 volgde de zooveen genoemde brochure en in '92 De leer der Wedergeboorte volgens de gereformeerde kerk, Kampen, J. H. Bos.

Ook de jongere hoogleraren hielden zich niet op een afstand, maar volgden met groote sympathie de gebeurtenissen van den dag. Zoo verscheen drie jaren vóór Kuypers Separatie en Doleantie bij Wormser in '90 uitgegeven, Wielenga's bekende en zeer gewaardeerde rede: Doleerende Kerken, te Heusden, bij A. Gezelle Meerburg.

We behoeven slechts dezen titel te herinneren en velen weten met hoe groote instemming dit verhelderend geschrift werd gelezen.

Deze rede lag in de lijn der Af-scheiding. Te weinig weet men ook nu nog, dat Hendrik de Cock in zijn adressen enz. enz. telkens dezen naam gebruikt en zich bewust was, helder en klaar, dat hij die doleerenden geleek, die treurden ten

dage der Remonstrantsche troebelen. Wijst hij niet, zonder onderlaten, den Koning op diens roeping, naar het inzicht, dat De Cock toen had in de verhouding van Kerk en Staat, te handelen als Maurits?

Een paar jaar later mengt docent Wielenga zijn stem onder die der anderen in een bijzonder actueel geschil. Bij J. H. Bos te Kampen verschijnt zijn Stemmen der historie en Het Reglement van 1869.

Ook onder de curatoren der School zijn er, die zich mengen in het „debat”. Curator A. Littooy is een hartelijk voorstander van de vereeniging, doch vóór dat het huwelijk wordt gesloten, dient allerlei te worden besproken, te worden weggeruimd, of tot klaarheid te worden gebracht. Wijs gezien! Er zijn voor den kerkeraad van de Chr. Geref. Kerk te Middelburg nog bezwaren. Hij heeft die ook en officio te kennen gegeven in een brief aan de Ned. Ger. gemeente (doleerende) dier stad. Er is een hoofdbezwaar; en dat nu wordt door Littooy besproken in zijn: Vereeniging van de Nederduitsche Gereformeerden, (doleerenden) en de Christelijke Gereformeerden, F. P. D'Huy, Middelburg. Krenkend was voor de Afgescheidenen, naast veel dat hen kon prikkelen, in wat geschreven en betoogd werd van den kant der doleerenden, vooral „hun zeggen en beweren... „ons werk is reformatie, en dat van de broeders van '34, vooral sinds '39 en '69 is separatie”.

Over deze materie zal daarna in samenspreking, geschrifte, en synode veel en lang worden gehandeld, tot ook hierin helderheid is gekomen en eenstemmigheid is bereikt.

Een der meest geharnaste kampioenen zal straks blijken de curator F. M. ten Hoor, van Franeker. Dr Kuyper erkende in hem den meest scherpzinnigen en geduchtsten bestrijder.

Nog trilt in het ouder geslacht na de blijde ontroering die het onderging toen Dr A. Kuyper in '84 zijn Tractaat van de Reformatie der Kerken in Volksuitgave te Amsterdam bij Hóveker & Zoon, verkrijgbaar stelde, zoodat de beurs van zeer velen hun toeliet het zich aan te schaffen. Dit „epoche machend” geschrift werd door Kuyper „aan de zonen der Reformatie hier te lande op Luthers vierde eeuwfeest aangeboden”.

Het werd verstaan. Kuyper ontstak daarin zooveel licht over de rechte formatie, over deformatie, en over reformatie der kerken, dat men als verblind werd.

Doch de scherpziende curator van Friesland wreef de oogen uit en las nauwkeurig, met zijn scherp verstand volgde hij regel op regel, bladzijde na bladzijde, het eene hoofdstuk voor, het andere na; er rezen bedenkingen; zij vermenigvuldigden; hij moest spreken; hij zette zich tot schrijven: Een waagstuk! Ten Hoor was geen roekeloze, wel een man, die zich rekenschap gaf van wat hij las en van wat hij zou schrijven. Hij kon rekenen op de ongunst der meesten; onder de studenten waren maar weinigen het met hem eens. Toch was er althans één, een scherpdenker, die het waagde met Ten Hoor te rekenen, hij sprak dat ook uit. Ik herinner het mij levendig!

Ten Hoor dan gaf uit bij Donner in Leiden in 1890, in de dagen van de grootsche pogingen en der rustige onderhandelingen om tot vereeniging te komen, zijn: Af-scheiding en Doleantie in verband met het Kerkbegrip.

Dit geschrift heeft niet slechts zijn historische waarde, doch om den inhoud blijft het zijn groote betekenis behouden. Bij het halve eeuwfeest van de Doleantie is het nog volstrekt niet verouderd. Juist het tegendeel is het geval.

Is het dus juist dat de Doleantie op zich zelf niets met de Theol. School had uit te staan, in haar gevolgen heeft zij voor de School groote betekenis gehad. Die betekenis is in een rijk gedocumenteerd stuk in Fides Almanak voor 1936 beschreven door Prof. Greijdanus. Dit feit geeft mij de goede gelegenheid op die gevolgen niet nader in te gaan.

Ook mag ik ter bekorting verwijzen naar Prof. Bouwmans Onderveilige Hoede, waarin uit het hoofdstuk Ontwikkeling en Bloei 1882—1893, ons duidelijk kan worden dat de „tweede reformatische beweging” wel degelijk van betekenis is geweest, nog vóór het „Stormgetij” 1893—1903 in de geschiedenis der School aanbrek, voor haar groei ende bloei.

Het ligt dan ook voor de hand dat de Handelingen der curatoren, alsook de Acta der Synodes, van het Convent en de Voorloopige Synodes der doleerenden, overduidelijk maken welke groote plaats de Theol. School te Kampen innam bij de onderhandelingen om tot de begeerde en als van God geboden beschouwde vereeniging te geraken.

De gedrukte Theses (Ongestonden) voor de samenspreking te Utrecht, later voortgezet te Kampen en daarop te Amsterdam, spraken zich duidelijk uit over de opvoeding en doen het verschil helder uitkomen.

Moge er eenige kentering zijn te constateeren tusschen de Bazuin, gekomen onder redactie van Ds W. H. Gispen, dit is zeker, het eigen blad der Chr. Geref. Kerk en van de Theologische School heeft een bijzonder groot aandeel gehad in de be-